

Plan operacyjny częściowej likwidacji tzw. sekt w Polsce w 1949 roku

The Operational Plan for the Partial Liquidation of the So-called Sects in 1949 in Poland

Słowa kluczowe: Ewangelikalni, Inwigilacja mniejszości wyznaniowych, polityka wyznaniowa Polski Ludowej, Urząd Bezpieczeństwa, zwalczanie religii przez komunizm

Key words: Evangelicals, police surveillance of the religious minorities, religious policy of the Polish People's Republic, Security Office, religious persecution in communist country

Streszczenie

Wkrótce po zakończeniu II wojny światowej ewangelikalne Kościoły stały się wobec nowego wroga, komunistycznego rządu, który z pobudek ideologicznych zwalczał religię. Na skutek kontaktów zagranicznych działaczy oraz doniesień agentury organy bezpieczeństwa publicznego zaczęły podejrzewać ewangelikalnych chrześcijan o prowadzenie działalności szpiegowskiej na rzecz USA. Po procesie bułgarskim w lutym 1949 r. Departament V MBP postanowił zlikwidować – jak to nazwał – wrogie „sekty”. W tym celu przygotowano plan likwidacji tych wspólnot, który jednak nie został wtedy zrealizowany ze względu na brak wsparcia ze strony wyższych czynników politycznych.

Abstract

After World War II, evangelical Churches faced a new enemy, a Communist government, which fought against any kind of religion for ideological reasons. As a result of foreign contacts of activists and other reports, public

---

¹ Dr Leszek Jańczuk jest wykładowcą w Wyższej Szkole Teologiczno-Społecznej w Warszawie i duchownym Kościoła Zielonoświątkowego w RP.

security bodies began to suspect evangelical Christians of conducting espionage activities for the USA. After the Bulgarian process in February 1949, the Department V MBP decided to liquidate the hostile "sects". For that reason, a sectarian liquidation plan was prepared, but it was not implemented at that time, due to the lack of support from higher political authorities.

Akcja „B”, czyli aresztowanie w Polsce we wrześniu 1950 r. przez Urząd Bezpieczeństwa około dwustu przywódców ewangelikalnych, była już opisywana przez kilku autorów (Michalak 2014; Mironczuk 2006; Tomaszewski 2009; Weremiejewicz 2014; Sławiński 2012) i jest dość dobrze znana. Jednak nikt dotąd szerzej nie opisał mających miejsce w 1949 r. przygotowań do podobnej akcji, która jednak nie doszła do skutku.

Rozpracowywanie „sekt”

Działania operacyjne Urzędu Bezpieczeństwa („rozpracowywanie”) ugrupowań ewangelikalnych rozpoczęto w końcu roku 1946. Najpierw w listopadzie 1946 roku założono sprawę agenturalnego rozpoznania pod kryptonimem „Fanatyk” w celu rozpracowania kierownictwa Zjednoczenia Kościołów Chrystusowych. Sprawę założono w miesiąc po wizycie w Polsce Konstantego Jaroszewicza, obywatela USA². W kwietniu 1947 roku założono sprawę pod kryptonimem „Opieka” w związku ze szwedzką misją charytatywną prowadzoną w zborze Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Hajnówce. W sierpniu 1948 roku Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bytomiu założył sprawę agenturalnego rozpracowania przeciwko Józefowi Mrózkowi i jego zięciowi Józefowi Prowerowi, czołowym działaczom Związku Wolnych Chrześcijan na Śląsku, pod kryptonimem „Wierny”. Takich spraw było więcej i były prowadzone przez lokalne Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego (UBP). Powodem ich zakładania były głównie kontakty zagraniczne. Sprawy te inicjowały lokalne UBP, jednak w maju 1948 r.

² Konstanty Jaroszewicz (1891–1984) w roku 1921 założył Zjednoczenie Kościołów Chrystusowych w Polsce. Po II wojnie światowej, mieszkając w USA, wspierał materialnie założoną przez siebie wspólnotę religijną.

biegiem spraw w polskim środowisku ewangelikalnym zainteresował się Departament V Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP).

31 maja 1948 roku Julia Brystiger, dyrektor Departamentu V MBP, poprosiła gen. Wacława Komara, dyrektora Departamentu VII MBP, o udzielenie informacji na temat zagranicznych central następujących „sekt”: Związek Kościołów Chrystusowych, Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, Unia Adwentystów Dnia Siódmego, Christian Science z centralą w Zurychu i Świadkowie Jehowy (IPN BU 01283/1518/1, 0448). Departament VII odpowiedział 23 lipca 1948 r., że ZKCh jest pod wpływami antyniemieckimi, jest finansowane przez Amerykanów o antykatolickim nastawieniu, a ich naczelnym celem jest walka z katolicyzmem. Pozytywnie oceniono również adwentystów i Świadków Jehowy. Nie oceniono działalności KChWE (IPN BU 01283/1518/1, k. 0447). Warto zauważyć, że Brystiger nie zwróciła się o informacje na temat Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego, który w owym czasie nie był jeszcze traktowany jako „wroga sekta”.

Dla rozpracowania „sekt” werbowano agenturę. Wśród osób współpracujących z bezpieką najbardziej wyróżniał się Szymon Biliński (ur. 1899), były członek kilku społeczności ewangelikalnych. Z każdej społeczności był usuwany po krótkim czasie. W latach 1922–1926 był działaczem baptystycznym, przeszedł do Związku Ewangelicznych Chrześcijan, skąd został usunięty ze względu na brak lojalności, następnie przez pewien okres był członkiem Kościoła Metodystycznego. Po wojnie wrócił do ZECh, ale już w sierpniu 1947 roku został stamtąd usunięty. Niedługo potem został kaznodzieją ZKCh i prowadził działalność misyjną na terenie Warszawy i okolic (Weremiejewicz 2014, 63, 64, 107). W następnym roku został wydalony z ZKCh i próbował założyć własną wspólnotę o nazwie Polski Związek Ewangeliczny. W roku 1950 starał się o zatrudnienie w Kościele Metodystycznym, niedługo potem został asystentem bp. Zygmunta Michelisa z Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Posiadał rzadką zdolność wchodzenia do wszelkich środowisk protestanckich, nawiązywania nowych kontaktów, bywał

na ważnych konferencjach, spotkaniach, interesował się gośćmi z zagranicy. Biliński po wojnie zamieszkał we Lwowie, ale już w sierpniu 1946 roku jako repatriant przybył do Polski (IPN BU 01069/751, 48). Niejasne są okoliczności jego przyjazdu do Polski. Według informacji dostarczonej przez KGB w roku 1956 Biliński został wysłany do Polski „z zadaniem organów bezpieczeństwa” (IPN BU 01283/1529/1, 113). Jako informator UB zarejestrowany został 15 marca 1947 roku, a podstawą werbunku była „lojalność”. Otrzymał pseudonim „Żebrowski”. Jednak pierwsze jego donosy pochodzą z lutego 1947 r. Jego doniesienia agenturalne zawierały wiele oskarżeń pod adresem działaczy Kościołów ewangelikalnych. Oskarżał zwłaszcza ich przywódców (Ludwika Szenderowskiego, Jerzego Sacewicza, Stanisława Krakiewicza, Aleksandra Kircuna). Zarzucał im współpracę z niemieckim okupantem³.

Szymon Biliński donosił i oskarżał nie tylko jako informator UB, robił to także w sposób jawny. W swoim życiorysie, który napisał w listopadzie 1948 roku i przesłał do Ministerstwa Administracji Publicznej, zawarł informacje na temat liderów dwóch ugrupowań – Szenderowskiego i Sacewicza. Zarzucił im współpracę z wywiadem angloamerykańskim. W owym piśmie utrzymywał, że on sam jest orientacji proradzieckiej, a Szenderowski angloamerykańskiej (IPN BU 0259/595/2, 64–65). 28 lutego 1949 roku zgłosił się do biura Okręgowego Inspektoratu Ochrony Skarbowej w Warszawie i został tam przesłuchany. Oskarżył czołowych działaczy ewangelikalnych o szerzenie propagandy antyradzieckiej (IPN BU 0259/595/2, 53–63).

Biliński był również rozpracowywany przez UB. 6 sierpnia 1948 roku podczas rewizji znaleziono u niego broń. Został aresztowany. 26 sierpnia złożył obszernie wyjaśnienie. Twierdził, że został wysłany do Polski służbowo, aby doprowadzić do powstania Kościoła na wzór radziecki (IPN BU 01283/1518, 0433-0435). 1 września 1948 roku naczelnik Wydziału

³ Sprawa obiektowa „Zjednoczeni”, „Zbory”, „Dogmat”, „Metody”.

V Departamentu V MBP wystąpił z wnioskiem o umorzenie sprawy przeciwko Bilińskiemu (IPN BU 01283/1530, 428).

Inwigilacją środowiska ewangelikalnego zajmował się też Eugeniusz Kupski. Przyjął pseudonim „Eagle”. Mieszkał w Henrykowie (IPN BU 01283/1614, 0123), należał do Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego. Posiadał kontakty z działaczami Kościołów ewangelikalnych, utrzymywał kontakt z Szymonem Bilińskim. O ile „Żebrowski” starał się maksymalnie zaszkodzić osobom, na które donosił, to „Eagle” był bardziej obiektywny i czasem bronił osób, na które donosił. „Żebrowski” zarzucał Krakiewiczowi współpracę z niemieckim okupantem, natomiast „Eagle” twierdził, że jest to mało prawdopodobne (IPN BU 01283/1506, 0134). Niemniej dostarczał obciążający materiał.

Pewną rolę odegrał także informator „Red. Ząbek”, który słabo znał środowisko ewangelikalne, dostarczył niewiele materiału, ale przekazane przez niego dane miały wpływ na sposób postrzegania tego środowiska przez Departament V MBP do początku roku 1950. W połowie 1948 roku doniósł, że Józef Czerny stoi na czele proniemieckiej frakcji Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, a wspiera go Franciszek Januszewicz. Teodor Maksymowicz i Jakub Sielużycki natomiast mieliby reprezentować prorządową frakcję, ale w ostatnich czasach ponieśli porażkę. Według jego doniesień Sielużycki miał być jedynym uczciwym „misjonarzem” we władzach KChWE (IPN BU 01283/1530, 111–112). Można domniemywać, że „Red. Ząbek” to prawdopodobnie jeszcze jedno wcielenie Szymona Bilińskiego (także inf. „Ksiądz”, inf. „Redaktor”).

Inni informatorzy byli bardziej obiektywni, ale odegrali znacznie mniejszą rolę. Baptystyczny kaznodzieja Ewald Gotschalk z Chorzowa (pseudonim „Czuwaj”), donosił głównie na wolnych chrześcijan oraz ich działacza Józefa Mrózka (IPN Ka 03/172/3, 0020). 24 listopada 1949 roku otrzymał polecenie opisać środowisko baptystów i wolnych chrześcijan, celem ich odróżnienia (IPN Ka 03/172/3, 0168). 27 listopada 1947 roku zwerbowany został w Olsztynie Antoni Zajkowski dla rozpracowywania

ZKCh. Otrzymał pseudonim „Dubowiak” (IPN BU 01283/1515, 0335–0336). Po trzech latach oceniono, że jest słabo wyrobiony politycznie, nie widziano w nim chęci do współpracy, stwierdzono, że nie dostarcza dobrych materiałów, pomimo iż posiada po temu możliwości (IPN BU 01283/1516/1, 0039–0040).

13 grudnia 1947 roku zwerbowany został informator „Goplany”. Pracował nad inwigilacją ZKCh, KChWE i środowiska baptystów. W charakterystyce oceniono, że jest niechętny do współpracy, na spotkania przychodzi niepunktualnie, doniesienia pisane przez niego mają charakter informacyjny. „Posiada wielkie możliwości do wejścia we wrogie środowiska, ale jednak nie wchodzi w te środowiska. Zachodzi podejrzenie, że powyższe są wynikiem jego fanatyzmu w stosunku do Pisma Świętego, które czyta od rana do wieczora, nic więcej go nie interesuje jak tylko Królestwo Boże” (IPN BU 01283/1516/1, 0036). Informator „Młot”, zwerbowany został 7 lutego 1949 przez PUBP w Kętrzynie dla rozpracowywania głównego figuranta KChWE (IPN BU 01283/1516/1, 0022-0023). Mikołaj Korniluk z Olsztyna, został zwerbowany 2 lutego 1948 roku dla sprawy agenturalnego rozpracowania „Fanatyk”, otrzymał pseudonim „Henryk” (IPN Bi 072/4/3, 70). Oceniano, że „słabe lecz prawdziwe daje materiały” (IPN BU 01283/1516/1, 0041). Wypytywano go o Jerzego Sacewicza, Bolesława Winnika i Teodora Maksymowicza. O każdej z tych osób dostarczał obiektywnych informacji, nie potwierdzał, aby zajmowały się działalnością szpiegowską, w efekcie mu nie ufano. Jego samego podejrzewano o pracę dla wywiadu amerykańskiego. Józef Kurecki (ur. 1893), przedstawiciel ewangelicznych chrześcijan, został zwerbowany 5 maja 1947 roku, otrzymał pseudonim „Zbigniew”. W roku 1948 był obecny na „soborze” ZKCh. Doniesienia jego autorstwa były zasadniczo nieudolnym opisem spraw powszechnie znanych. Praca z nim w ocenie UB nie przynosiła pożądanych rezultatów (IPN BU 01283/1516, 0062). Informator „Gorczyca” (prawdopodobnie Jan Gorczyca) pochodził ze środowiska adwentystycznego Bydgoszczy, jego wiedza na temat ZKCh była ograniczona, nie znał doktryny ZKCh,

jego doniesienia miały charakter informacyjny, nie zarzucał nikomu działalności politycznej. W tym samym czasie informator „Dems” zarzucał kaznodziejom ZKCh, że „zbaczają na tematy polityczne” (IPN By 069/1157, 110).

Doniesienia agencji miały znaczący wpływ na uzasadnienie przyszłych aresztowań wśród działaczy wspólnot ewangelikalnych oraz na treść formułowanych przez UB zarzutów. Pod ich wpływem pewne „sekty” klasyfikowano jako bardziej groźne, a inne jako mniej. Funkcjonariusze UB najwyraźniej dawali wiarę informatorom dostarczającym danych o „wrogiej działalności”. W charakterystykach niektórych informatorów pojawiają się czasem zarzuty, że nie przekazują informacji o szkodliwej działalności danej „sekty” pomimo, iż mają po temu możliwości. Dochodziło również i do takich sytuacji, że jakiegokolwiek zmiany personalne w zborach interpretowano jako wynik popierania „obecnej rzeczywistości”⁴. Oprócz doniesień agencji ważną rolę w procesie penetracji wspólnot religijnych odgrywała kontrola korespondencji, zajmowało się tym Biuro „W”.

Plan częściowej likwidacji

3 lutego 1949 roku w dzienniku „Trybuna Ludu” zamieszczono relację z procesu duchowieństwa katolickiego na Węgrzech. Relację z procesu pisał Karol Małcużyński. W wydawanej w Moskwie „Prawdzie” z 3 marca 1949 roku ukazał się artykuł „Sąd nad grupą szpiegowską w Bułgarii”. Według autora tej publikacji oskarżony Nitko Matieiew przyznał się, że zajmował się działalnością szpiegowską na rzecz USA i przyjmował za to wynagrodzenie w dolarach od Piotra Deyneki. „Życie Warszawy” w kwietniu 1949 roku opublikowało artykuł o procesie pastorów w Bułgarii, w którym Deynekę uznano za szpiega amerykańskiego (IPN BU 0259/595/2, 67, IPN BU 944/386, 137–138).

---

⁴ Tak zinterpretowano usunięcie Rybiarczyka ze stanowiska przewodniczącego zboru ZKCh w Dorposzu Chełmińskim. IPN By 069/1157, 203.

Wkrótce po procesie bułgarskim Wydział V Departamentu V MBP sięgnął zwrócił się do dostępnych agentów z zapytaniem o postawę czołowych działaczy ewangelikalnych. Inf. „Eagle” (Eugeniusz Kupski) oraz „Red. Ząbek” (prawdopodobnie Szymon Biliński) potwierdzili podejrzenia co do Szenderowskiego (IPN BU 0259/595/2, 66). Przygotowano „Plan operacyjny częściowej likwidacji sekt”. Zamierzano aresztować czołowych działaczy ZKCh i ZKE. „Plan...” zakładał, że w dniach 4–5 marca 1949 r. zostanie ustalony aktyw „sekt” i sporządzona zostanie krótka informacja o każdym z czołowych aktywistów. Zadanie to nadzorować mieli Bronisław Szymczyk i Rychter⁵. W dniach 7–8 marca zamierzano ustalić miejsca zamieszkania figurantów i zebrać materiały o nich. Zadanie to mieli nadzorować Szymczyk, Mieczysław Morozowski i Rychter. 9 marca na podstawie materiałów uzyskanych w terenie miano wytypować osoby do aresztowania i rewizji. Na 10 marca zaplanowano weryfikację wszystkich tych ludzi w kartotece Departamentu II i porozumienie się z Departamentem I MBP. Tego samego dnia miano ustalić zamieszkałych na terenie Warszawy i zapoznać się z „objektami central” (IPN BU 01283/1518/1, 0215). Realizację „Planu...” wyznaczono na 16 marca (środa) o godzinie 21:00. Polecono, by śledzić figurantów od 14 marca. Sporządzono dwie listy. Na pierwszej umieszczono 18 działaczy ZKCh i ZKE w siedmiu województwach i w mieście stołecznym Warszawie. Lista ta zawiera następujące dane (IPN BU 01283/1518/1, 0216-0127):

- woj. olsztyńskie – Borys Winnik, Piotr Korniluk i Antoni Wójcicki
- woj. białostockie – Aleksander Nazaruk i Paweł Jakoniuk
- woj. poznańskie – Jan Pancewicz, Bazyli Szewiakow i Bazyli Kazik
- woj. łódzkie – Władysław Kołodziej
- woj. gdańskie – Paweł Bajeński

---

⁵ Nie wiadomo o kogo bliżej chodzi.

- woj. warszawskie – Władysław Łukawski
- woj. katowickie – Franciszek Więckiewicz
- MUBP Warszawa – Jerzy Sacewicz, Ludwik Szenderowski, Stanisław Krakiewicz, Stefan Andres, Gustaw Stephan.

Na drugiej liście dopisano nazwiska 28 osób z siedmiu województw i m.st. Warszawy, które należało zrewidować i przesłuchać. Pierwsza lista powstała prawdopodobnie 4–5 marca 1949 r. (jak sugeruje „Plan...”), druga lista została zapewne utworzona 9 marca w oparciu o informacje zebrane 7–8 marca (co również sugeruje „Plan...”). Na pierwszej liście znajdują się bardziej znaczący działacze. W sumie zamierzano aresztować 18 działaczy, 28 dalszych przesłuchać, a rewizje planowano przeprowadzić u wszystkich 44 osób. Akcja objęłaby w sumie 10 województw i miasto stołeczne Warszawę. Pod drugą listą podpisał się Bronisław Szymczyk. Pierwsza nie nosi podpisu.

Obie listy sporządzone zostały w pośpiechu, niektóre nazwiska podane zostały w zniekształconych formach. Na pierwszej liście znalazł się Aleksander Nazaruk, który nie miał nic wspólnego z ZKCh, był prawosławnym, umieszczono też dwóch baptystów (Jan Pancewicz, Stefan Andres). Bliżej nieznaną Bazyli Szewiakow nie należał do żadnej z owych „sekt” i nie wiadomo, z jakiego powodu został dodany. Na obu listach są puste pozycje, a województwa zostały wymienione w przypadkowej kolejności. Nie podano nawet daty realizacji, napisano jedynie, że 14 marca zadanie ma być zlecone władzom wojewódzkim do realizacji, a wykonane ma być w środę. Ponieważ 14 marca przypadał na poniedziałek, stąd wniosek, że realizację zamierzano przeprowadzić 16 marca.

Prawdopodobnie wdrożenia „Planu...” poniechano 10 marca, po próbie porozumienia się z Departamentem I MBP. Pewne światło na tę sprawę rzuca pismo Julii Brystiger z 1951 roku, w którym wyjaśniła, że plan Akcji „B” (likwidacja „sekt” przeprowadzona we wrześniu 1950 roku) został uzgodniony z wiceministrem Mieczysławem Mietkowskim (IPN BU 01283/1532/1, 327). Prawdopodobnie w marcu 1949 roku

realizacja planu likwidacji „sekt” została zatrzymana na tym właśnie etapie. Być może wynikało to stąd, że owa akcja była słabo przygotowana. Warto tu zauważyć, że od maja 1948 roku ZKE zaliczany był do kręgu „wrogich sekt”, natomiast KChWE utracił w międzyczasie ten status. Wpływ na to miały zapewne działania Szymona Bilińskiego, a także przebieg procesu bułgarskiego.

Podczas przygotowań do omawianej akcji sporządzono charakterystyki działaczy kościelnych. W teczce personalnej Stanisława Krakiewicza znajduje się charakterystyka datowana na 11 marca 1949 roku. Sporządził ją Bronisław Szymczyk w oparciu o doniesienie agenturalne „Red. Ząbka” (IPN BU 00277/665/1, 0024). W teczce personalnej Ludwika Szenderowskiego znajduje się informacja o jego działalności uzyskana od „Red. Ząbka” 3 marca 1949 roku. Rozmowę z „Red. Ząbkciem” przeprowadził Bronisław Szymczyk (IPN BU 0259/595/2, 66). 14 marca sporządzono charakterystykę Sacewicza (IPN BU 01283/1515/2, 0436).

„Informacja” Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego dotycząca ZKCh i ZKE

W 1949 r. UB zrezygnowało wprawdzie z częściowej likwidacji „sekt”, ale natychmiast przystąpiło do bardziej wnikliwego i systematycznego ich rozpracowywania. 28 maja 1949 r. UBP Warszawa założył sprawę agenturalnego rozpracowania pod kryptonimem „Inżynier” dla kierownictwa ZKE: Ludwika Szenderowskiego (sekretarz ZKE), Franciszka Więckiewicza (prezes ZKE), Józefa Mrózka, Bronisława Stawińskiego, Kazimierza Szczurka i Grzeszczuka. Powodem było utrzymywanie kontaktów z Piotrem Deyneką, „agentem wywiadu amerykańskiego”. Do wstępnego rozpracowania grupy wykorzystano informatora „Eagle” (IPN BU 0259/595/2, 9–10).

3 czerwca 1949 roku Brystiger poprosiła dyrektora Departamentu II MBP o dostarczenie dostępnych informacji na temat czołowych działaczy ZKE i ZKCh: Szenderowski, Stawiński, Więckiewicz, Sacewicz, Winnik, Korniluk, Jakoniuk (IPN BU 01283/1518/1, 0450). Sporządzono

wykaz kaznodziejów ZEKCh według województw (IPN BU 01283/1518/1, 0451-0456). Według wspomnień Jerzego Sacewicza, wkrótce po procesie bułgarskim urzędnik z Departamentu Wyznań MAP miał do niego powiedzieć: „Patrzą na was jak na owce, które idą na rzeź”. Na pytanie Sacewicza: „Skąd ta pewność?” Odpowiedział: „Wiem, bo zbierają materiały dotyczące wszystkich aktywistów waszego Kościoła” (Sacewicz 1992, 16–19).

7 czerwca Departament V MBP sporządził „Informację” dotyczącą ZEKCh i ZKE⁶. Tym razem był to już 23 stronicowy dokument, a dotyczył tych samych związków religijnych: ZEKCh oraz ZKE. Stwierdzono w nim, co następuje: centrala ZEKCh znajduje się w USA, a jej działalność jest „wyraźnie skierowana na wywiadowczą penetrację ZSRR”; do roku 1939 głównym terenem misyjnym były takie kraje jak Polska, Estonia, Finlandia, Rumunia, Bułgaria i Węgry; w Polsce zbory ZEKCh były zakładane tylko przy granicy polsko-radzieckiej, a kierownictwo stanowili głównie „białogwardziści”; przed wojną ZEKCh był ekspozyturą Wydziału Bezpieczeństwa Urzędu Wojewódzkiego w Brześciu; po wkroczeniu Niemców ZEKCh został zreorganizowany, działał pod egidą gestapo i był finansowany z Berlina; po wojnie „sektą” nie od razu uaktywniła swoją działalność, ze względu na obawy poniesienia konsekwencji za swoją działalność z okresu okupacji; swobodę działania zapewnił przyjazd Jaroszewicza, który nawiązał kontakty z urzędnikami MAP; po wojnie ZEKCh ograniczyło swoją działalność do terenów Polski; delegaci centrali ZEKCh swoich inspekcji nie ograniczają tylko do swego Kościoła, przeprowadzają je także i w baptystycznych zborach; oficjalne statystyki Kościoła są zawyżane.

W omawianym dokumencie oceniono, że grupy składowe tworzące ZKE posiadają swobodę działania, a ich działalność jest regulowana „bardzo skomplikowanym Statutem”. Dla zapewnienia „jednolitej akcji

---

⁶ ZEKCh w 1948 roku liczył ok. 2300 wiernych w 35 zborach, ZKE w 1950 roku liczył ok. 3700 wiernych w 22 zborach.

i zacieśnienia łączności między oddzielnymi związkami” NRK organizuje zjazdy międzyzwiązkowe. Zwrócono uwagę na płynność organizacyjną, dzięki której zbory oraz wyznawcy przechodzą do innych „sekt”, ale powrót do opuszczonego ugrupowania zdarza się często. Owo przechodzenie nie zmienia zasadniczo stanu liczebnego „sekt”. Zbory rozmieszczone są w całym kraju, ale najwięcej jest ich w woj. śląsko-dąbrowskim. Naczelna Rada Kościoła dąży do połączenie wszystkich sekt w jedną organizację i w tym celu przedstawiciele ZKE często objeżdżają zbory innych „sekt” agitując do przyłączenia do ZKE. Odnotowano, że „finanse wspomnianych sekt są znikome” (IPN BU 01283/1518/1, 0234–0251).

Komentując zawartość „Informacji” trzeba stwierdzić, że zjawisko przechodzenia wiernych między poszczególnymi wspólnotami ewangelikalnymi raczej wyolbrzymiono, na co wskazuje uwaga, że nie ma to zasadniczego wpływu na zmianę stanu liczebnego „sekt”. „Sekty” były przez autorów tego dokumentu często mylone, ten sam zbor przypisywano raz jednej, a raz drugiej „sekcji” i to mogło wpływać na wyolbrzymienie tego zjawiska. Warto zauważyć, że omawiana charakterystyka nie obejmuje KChWE. Oznacza to, że w połowie roku 1949 KChWE nie było traktowane jako „wroga sekta”.

W „Informacji” do aktywu ZKCh zaliczono osiem osób: Jerzego Sacewicza, Nikona Jakoniuka, Władysława Kołodzieja, Bolesława Winnika, Mikołaja Korniluka, Aleksandra Nazaruka, Apolinarego Wójcickiego i Pawła Bajęńskiego. Do aktywu ZKE również zaliczono osiem osób: Ludwika Szenderowskiego, Władysława Łukowskiego, Franciszka Więckiewicza, Stanisława Krakiewicza, Stefana Andresa, Józefa Mrózka (juniora), Gustawa Stephana i Francka Patricka (IPN BU 01283/1532/1, 139–151, 155–160). Kolejność wskazuje, że za najgroźniejszą „sektę” uważano ZKCh z Jerzym Sacewiczem na czele, na drugim miejscu umieszczono kierowany przez Szenderowskiego ZECh, a na trzecim ZWCh, którego zwierzchnikiem był Krakiewicz. Do aktywu nie zaliczono żadnego działacza Stanowczych Chrześcijan. Prawdopodobnie

wynikało to stąd, że działalność ich ograniczała się tylko do jednego powiatu (powiat cieszyński). Trzy osoby zostały błędnie przypisane do aktywu ZKCh bądź ZKE. Aleksander Nazaruk mieszkał w Hajnówce, był prawosławnym, kontaktował się z zielonoświątkowcami i baptystami (mieli swoje zbory w Hajnówce), ale nie utrzymywał kontaktów z ZKCh⁷. Stefan Andres był baptystą, Frank Patrick był obywatelem brytyjskim.

Dołączono charakterystyki owych 16 działaczy. Charakterystyka Szenderowskiego korzysta z doniesienia Bilińskiego z 28 lutego 1949 roku, zaś charakterystyka Krakiewicza opiera się na doniesieniu „Red. Ząbka” z 11 marca 1949 roku. Podawany jest wiek, nie ma dokładnych dat urodzenia. W „Informacji” podano także stan liczebny „sekt” według województw.

„Informacja” kończy się następującymi wnioskami: ZKCh i ZKE stanowią bazę wpływów imperializmu amerykańskiego i służą za kanał wywiadu amerykańskiego. Sekty zostały zorganizowane zaraz po roku 1920 i głównie wzdłuż granicy polsko-sowieckiej. Proces bułgarski udowodnił, że Departament Stanu USA kontroluje te sekty za pośrednictwem Deyneki. Nie prowadzą szerokiej działalności misyjnej, natomiast często reorganizują, łączą i rozłączają. „Sekty” tworzą grupy skłócone z sobą i rywalizują na tle personalnym, organizacyjnym i dogmatycznym, a pomimo tego wciąż podlegają tej samej centrali i w dalszym ciągu są finansowane. Pomimo walk wewnętrznych żadna z sekt nie obciąża drugiej materiałami dowodowymi, mimo iż takowe znają. Akcja zjednoczeniowa przeprowadzona przez Szenderowskiego „zbyt wyraźnie pokrywa się z taką samą akcją zjednoczeniową prowadzoną przez baptystów i metodystów amerykańskich”. Celem tego jest utworzenie „frontu marshallowskiego na odcinku wyznaniowym”, a dowodem tego ma być konferencja w Amsterdamie (28 luty 1948). „Sekty” należy zlikwidować „celem zwężenia bazy wpływów USA i działania sieci obcych wywiadów”. Likwidacja sekt stwarza możliwość opanowania innych bardziej

---

⁷ W Hajnówce nie było zboru ZKCh, ani wyznawców tego Kościoła.

znaczących wyznań niekatolickich jak metodyści, baptyści, adwentyści. Likwidacja umożliwi zdobycie materiałów dla „głębszego rozpracowania sieci obcego wywiadu, rozmieszczonej na terenie wyznań niekatolickich”. Dlatego należy aresztować najbardziej skompromitowanych działaczy, zakazać działalności ZKCh i ZKE. Sprawę tę ułatwia okoliczność, że sekty te nie mają uznania prawnego (IPN BU 01283/1518/1, 0249–0251).

Powyższa „Informacja” kończy pewien etap inwigilacji omawianej części środowiska ewangelikalnego. Odtąd Departament V MBP świadomie dążył do przeprowadzenia akcji likwidacyjnej. Cel ten zrealizowano we wrześniu 1950 roku (Akcja „B”). Do likwidowanych „sekt” dodano jeszcze Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, a listę osób podejrzanych o szpiegostwo znacznie rozbudowano. Aresztowano wtedy ok. stu osiemdziesięciu osób, dwieście dalszych zatrzymano na 48 godzin, innych wezwano tylko na przesłuchanie, przeprowadzono około sześćuset rewizji (IPN BU 01283/1517/1, 0195-0207).

Bibliografia

Źródła archiwalne IPN

IPN Bi 072/4/3, k. 70. Dziennik wpływu akt agentury do archiwum WUBP w Olsztynie za lata 1945-1951.

IPN BU 00277/665/1, k. 0024. Charakterystyka Krakiewicza, Warszawa, 11 marca 1949.

IPN BU 01069/751, k. 48. Sprawa pod kryptonimem „Atlantyk”.

IPN BU 01283/1506, k. 0134. Inf. „Eagle”, *Doniesienie agenturalne*, przyjął NE/KS, 15 lutego 1948.

IPN BU 01283/1515/1, k. 0335–0336. Meldunek do Wydz. II Dep. I MBP o dalszym przebiegu rozpracowania sprawy pod kryptonimem „Fanatyk” Sacewicza Jerzego, Olsztyn, 10 grudnia 1957.

IPN BU 01283/1515/2, k. 0436. Notatka dotycząca Sacewicza, Warszawa, 14 marca 1949.

IPN BU 01283/1516/1, k. 0022–0023. *Charakterystyka inf. „Młot”*, Olsztyn, 27 listopada 1950.

- IPN BU 01283/1516/1, k. 0036. *Charakterystyka inf. „Goplany”*, Szczecin, 1 czerwca 1950.
- IPN BU 01283/1516/1, k. 0039–0040. *Charakterystyka inf. „Dubowiak”*, Olsztyn, 27 listopada 1950.
- IPN BU 01283/1516/1, k. 0041. *Charakterystyka informatora „Henryk”*, Olsztyn, brak daty.
- IPN BU 01283/1516, k. 0062. *Charakterystyka informatora „Zbigniewa”*, Warszawa, 1 grudnia 1950.
- IPN BU 01283/1517/1, k. 0195–0207. Akcja „B”. Brak daty, brak autora.
- IPN BU 01283/1518/1, k. 0215–0217. *Plan operacyjny częściowej likwidacji sekt.*
- IPN BU 01283/1518/1, k. 0234–0251. *Informacja dot. Zjednoczonego Kościoła Chrystusowego w Polsce i Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego*, Warszawa, 7 czerwca 1949. Toż: IPN BU 01283/1532, cz 1, k. 139–160.
- IPN BU 01283/1518/1, k. 0433–0435. Szymon Biliński, *Wyjazd do Polski*, Warszawa, 26 sierpnia 1948.
- IPN BU 01283/1518/1, k. 0447. Pismo dyrektora Departamentu V MBP do dyrektora Departamentu VII MBP, Warszawa, 23 lipca 1948.
- IPN BU 01283/1518/1, k. 0448. Pismo dyrektora Departamentu V MBP do dyrektora Departamentu VII MBP, Warszawa, 31 maja 1948.
- IPN BU 01283/1518/1, k. 0450. Pismo dyrektora Departamentu V MBP do dyrektora Departamentu II MBP, Warszawa, 3 czerwca 1949.
- IPN BU 01283/1518/1, k. 0451–0456. Wykazy kaznodziei ZECh według województw.
- IPN BU 01283/1529/1, k. 113. Pismo z KGB, 15 września 1956.
- IPN BU 01283/1530, k. 111–112. Inf. „Red. Ząbek“, Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej – czyli tzw. Zielonoświątkowcy, 26 czerwca 1948.
- IPN BU 01283/1530, k. 428. List naczelnika Wydz. V Dep. V MBP do naczelnika Wydziału V WUBP w Warszawie.

- IPN BU 01283/1532/1, k. 327. Pismo dyrektora Departamentu V MBP do dyrektora Biura ds. Funkcjonariuszy, Warszawa, 2 sierpnia 1951.
- IPN BU 01283/1614, k. 0122–0123. Inf. „Eagle”, *Doniesienie agenturalne*, Warszawa, 16 lipca 1950.
- IPN BU 0259/595/2, k. 9. Postanowienie o zaprowadzeniu agencyjnego rozpracowania na grupę, Warszawa, 9 czerwca 1949.
- IPN BU 0259/595/2, k. 10. Pismo do naczelnika Wydziału V Departamentu V MBP, Warszawa, 28 maja 1949.
- IPN BU 0259/595/2, s. 67. Wyciąg protokołu posiedzenia Zarządu Związku Słowiańskich Zborów Ewangelicznych Chrześcijan w Polsce, Warszawa, 22 kwietnia 1949.
- IPN BU 0259/595/2, k. 53–63. Protokół przesłuchania świadka, Warszawa, 28 lutego 1949.
- IPN BU 0259/595/2, k. 64–65. Pismo Sz. Bilińskiego do Departamentu Wyznaniowego Ministerstwa Administracji Publicznej w Warszawie, Warszawa, 21 stycznia 1949.
- IPN BU 0259/595/2, s. 66. Wyciąg z doniesienia agenturalnego inf. „Red. Ząbka” przygotowany przez B. Szymczyka 3 marca 1949.
- IPN BU 0259/595/2, s. 67. Wyciąg protokołu posiedzenia Zarządu Związku Słowiańskich Zborów Ewangelicznych Chrześcijan w Polsce, Warszawa, 22 kwietnia 1949.
- IPN BU 944/386, k. 137–138. Protokół rozprawy głównej w sprawie karnej przeciwko Szenderowskiemu, Warszawa, 4 stycznia 1952.
- IPN By 069/1157, k. 110. Inf. „Dems”, *Doniesienie agencyjne*, przyjął T. Trojanowski, 26 kwietnia 1948.
- IPN By 069/1157, k. 203. *Meldunek o wszczęciu rozpracowania obiektowego*, Bydgoszcz, 23 października 1948.
- IPN Ka 03/172/3, k. 0020. Inf. „Czuwaj”, *Doniesienie*, Chorzów, 10 lipca 1947.
- IPN Ka 03/172/3, k. 0168. Inf. „Czuwaj”, *Ag. doniesienie*, Chorzów, 24 listopada 1949.

Opracowania i inne publikacje

- Sacewicz, Jerzy. 1992. „Notatki powięzienie.” *Słowo i Życie* 3–4: 16–19.
- Tomaszewski, Henryk Ryszard. 2009. *Zjednoczony Kościół Ewangeliczny 1947–1987*. Warszawa: Kompas II.
- Weremiejewicz, Mirosława. 2014. *Kościół Chrystusowy w Polsce w latach 1921–2006*. Toruń: Duet.
- Michalak, Ryszard. 2014. *Polityka wyznaniowa państwa polskiego wobec mniejszości religijnych w latach 1945–1989*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- Mironczuk, Jan. 2006. *Polityka państwa wobec Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w Polsce (1947–1989)*. Warszawa: Wydawnictwo Semper.
- Sławiński, Wojciech. 2012. „Cele, taktyka i działania wobec chrześcijańskich mniejszości wyznaniowych w latach 1945–1956 w Polsce.” W *Kościół chrześcijański w systemach totalitarnych*, red. Jarosław Kłaczek, Waldemar Rozyński, 151–188. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXII

Zeszyt 1

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2020

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Nakład: 100 egz., objętość ark. wyd.: 14,5

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10,

15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

ŁUKASZ NIESIOŁOWSKI-SPANÒ, <i>Tożsamości Judejczyków okresu Drugiej Świątyni i relacje z obcymi</i>	7
АЛЕКСАНДР ВЛАДИМИРОВИЧ СИЗИКОВ, <i>Пролог Книги Иисуса сына Сирахова в русском переводе</i>	25
JERZY OSTAPCZUK, <i>Nieznana karta bośniackiej Ewangelii tetr – Dion-122, XIV w.</i>	39
РОСТИСЛАВ ЯРЕМА, <i>Культурно-историческая значимость храма Живоначальной Троицы при бывшем Городском сиротском приюте им. Бахрушиных в Сокольниках</i>	69
EWA DUSIK-KRUPA, <i>Uniwersalizm kanonów synodu w Gangrze (340 r.)</i>	87
ВИТАЛИЙ ШУМИЛО, <i>Литературное и духовное наследие схиигуменни Киевского Покровского монастыря Софии Гринёвой (1873–1941)</i>	109
LESZEK JAŃCZUK, <i>Plan operacyjny częściowej likwidacji tzw. sekt w Polsce w 1949 roku</i>	127
DOROTA BRYLLA, <i>O komunii stworzeń i dobrostanie zwierząt ad vocem Roku troski o stworzenie i Roku pokoju</i>	145
DAMIAN DOROCKI, <i>Czy w doktrynie Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego jest miejsce dla klasycznego teizmu?</i>	177
ANDRZEJ SIEMIENIEWSKI, <i>Pentekostalizm: pobożność ubogich tego świata?</i>	211
MIROSLAW TOPOLSKI, <i>Pentekostalizacja – szansa czy zagrożenie pastoralne?</i>	229
AGNIESZKA ZAMARIAN, <i>Wzorzec śmierci odwróconej. Aspekty pastoralne</i>	261
JOANNA LEWCZUK, ANNA ANYŻEWSKA, <i>Kształtowanie wartości zdrowia bazą poszanowania życia ludzkiego i zobowiązaniem etycznym współczesnych rodzin</i>	283
Wykaz autorów	317

Contents

ARTICLES

ŁUKASZ NIESIOŁOWSKI-SPANÒ, <i>Judean Identity in the Second Temple Period and Relations with Others</i>	7
ALEKSANDR VLADIMIROVIČ SIZIKOV, <i>The Prologue to Ben Sirach in Russian Translation</i>	25
JERZY OSTAPCZUK, <i>Unknown leaf from Bosnian Tetraevangelion – Dion-122, XIV c.</i>	39
ROSTISLAV ÂREMA, <i>The Cultural and Historical Significance of the Church of the Life-Giving Trinity at the former Bakhrushin City Orphanage in Sokolniki</i>	69
EWA DUSIK-KRUPA, <i>Universalism of canons from the Synod of Gangra (year 340)</i>	87
VITALIY SHUMILO, <i>Literary and Spiritual Legacy of the Abbess of the Kiev Pokrovsky Monastery Sofia Grinyova (1873–1941)</i>	109
LESZEK JAŃCZUK, <i>The Operational Plan for the Partial Liquidation of the So-called Sects in 1949 in Poland</i>	127
DOROTA BRYLLA, <i>On the Communion of All Creatures and the Animal Welfare ad vocem the Year of Concern for Creation and the Year of Peace</i>	145
DAMIAN DOROCKI, <i>Is there a Place for Classical Theism in the Doctrine of the Seventh-Day Adventist Church?</i>	177
ANDRZEJ SIEMIENIEWSKI, <i>Pentecostalism: spirituality for the poor of this world?</i>	211
MIROSLAW TOPOLSKI, <i>Pentecostalisation – an opportunity or a pastoral threat?</i>	229
AGNIESZKA ZAMARIAN, <i>The Forbidden Death Model: its Pastoral Aspects</i>	261
JOANNA LEWCZUK, ANNA ANYŻEWSKA, <i>Shaping the Values of Health as the Basis of the Respect for Life and the Ethical Obligation of a Modern Family</i>	283
List of authors	317

Wykaz autorów

Łukasz Niesiołowski-Spanò, l.niesiolowski-spano@uw.edu.pl, Zakład Historii Starożytnej, Instytut Historii Uniwersytetu Warszawskiego, Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

Jerzy Ostapczuk, jostap@wp.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Aleksandr Vladimirovič Sizikov, a.sizikov@spbu.ru, Кафедра Библистики, Санкт-Петербургский Государственный Университет, Университетская набережная 11, Санкт-Петербург, 199034

Rostislav Ārema, prot.rostislav@gmail.com, 129626 Москва, 1-й Рижский переулок, д.2, стр.7, храм Живоначальной Троицы

Ewa Dusik-Krupa, ewadusik@gmail.com. Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie, ul. Kanonicza 9, 31-002 Kraków

Vitaliy Shumilo, veraizhizn@gmail.com 14000 Чернигов, проспект Мира, 13, ком. 106; Центр исследования истории религии и Церкви им. архиеп. Лазаря (Барановича); Национальный университет "Черниговский колледж" им. Т.Г. Шевченко

Leszek Jańczuk, lesjanc11@gmail.com, Wyższa Szkoła Teologiczno-Społeczna, ul. Wyborna 20, 03-681 Warszawa

Dorota Izabela Brylla, Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Humanistyczny, Instytut Filozofii, al. Wojska Polskiego 71A, 65-762 Zielona Góra

Damian Dorocki, dymek34@poczta.onet.pl, ul. Jurija Gagarina 37, 87-100 Toruń

Andrzej Siemieniewski, siema@pwt.wroc.pl, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław

Mirosław Topolski, topolski@tlen.pl, ul. Pułaskiego 1/3 m. 14, 42-217
Częstochowa

Agnieszka Zamarian, aszewczak@aps.edu.pl, Akademia Pedagogiki
Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, ul. Szczęśli-
wicka 40, 02-353 Warszawa

Joanna Lewczuk, j.lewczuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia
Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-947 Warszawa

Anna Anyżewska, anna.anyzewska@wihe.pl, Wojskowy Instytut Higie-
ny i Epidemiologii w Warszawie, ul. Kozielska 4, 01-163 Warszawa